[२०२४] १० एससीआर ७५३ : २०२४ आयएनएससी ७८८

विश्वजीत केरबा मस्कर

वि.

महाराष्ट्र राज्य[संपादन]

(फौजदारी अपील क्रमांक २१३ ऑफ २०२०)

१७ ऑक्टोबर २०२४

[बी. आर. गवई, प्रशांत कुमार मिश्रा आणि के.व्ही. विश्वनाथन, न्या.]

विचारकरण्याजोगा मुद्दा

पत्नी, मुलगी आणि आईच्या कथित हत्येप्रकरणी अर्जदाराची शिक्षा आणि फाशीची शिक्षा योग्य होती का?

हेडनोट्स[†]

दंड संहिता, १८६० - कलम ३०२, ३०७ आणि २०१ - परिस्थितीजन्य पुराव्यांवर आधारित खटला - अपीलकर्त्याने आपल्या घरी दरोडा टाकल्याची आणि पत्नी, मुलगी आणि आईची हत्या आणि शेजाऱ्याला झालेल्या जखमांची माहिती देणारे फिर्यादीचे प्रकरण - नंतर, त्याचे विवाहबाह्य संबंध असल्याचे तपासादरम्यान उघड झाल्याने

त्याला या हत्या केल्याच्या संशयावरून अटक करण्यात आली - अपीलकर्त्याला दोषी ठरवून फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली - समर्थन:

खटला प्रामुख्याने पीडब्ल्यू -१२ च्या साक्षीवर अवलंबून आहे, तथापि, तो विरोधाभासांनी भरलेला असल्याने नाकारला जातो - अशा प्रकारे, प्रकरण परिस्थितीजन्य पुराव्यांपैकी एक बनते ज्यापरिस्थितीतून गुन्ह्याचा निष्कर्ष काढायचा आहे ते पूर्णपणे स्थापित केले पाहिजे - पुराव्याची साखळी इतकी परिपूर्ण असणे आवश्यक आहे की जेणेकरून आरोपीच्या निर्दोषतेशी सुसंगत निष्कर्षासाठी कोणताही वाजवी आधार शिल्लक राहणार नाही आणि हे दर्शविणे आवश्यक आहे सर्व मानवी शक्यतांमध्ये, हे कृत्य आरोपीने केले असावे - कनिष्ठ न्यायालयाने गुन्ह्यात कथितरित्या वापरलेले हातोडा जप्त करण्यासारख्या परिस्थितीचा आधार घेतला; याचिकाकर्त्याचे रक्ताने माखलेले कपडे सापडले; आणि सीसीटीव्ही फुटेज - रक्ताचे डाग असलेला हातोडा एका कालव्यातून सापडला जो सर्वांसाठी खुला आणि सुलभ होता आणि ज्या ठिकाणी आरोपी पोलिसांना कुठे घेऊन गेले हे दर्शविण्यासाठी गेले होते

आक्षेपार्ह लेख आधीच पोलिसांच्या माहितीत असल्याचे त्याने लपवले होते - ३ दिवस पाण्यात भिजवलेल्या हातोड्याने अजूनही रक्ताचे डाग टिकून राहण्याची शक्यता नाही - अपीलकर्त्याचे कपडे आणि दागिने सापडणे देखील अशा ठिकाणाहून होते जे

सर्वांसाठी खुले आणि सुलभ होते - शिवाय, सीसीटीव्ही फुटेजमध्ये असे दिसून आले आहे की मृत-अपीलकर्त्याची आई दुपारी ०३:२२ वाजता इमारतीत आली आणि अपीलकर्ता बाहेर जाताना दिसला दुपारी ०४.२८ वाजता त्याची मोटारसायकल मात्र, उच्च न्यायालयानेच या परिस्थितीवर विश्वास ठेवला नाही - शिवाय, केवळ हेतूच्या परिस्थितीच्या आधारे शिक्षा होऊ शकत नाही - संशय, कितीही मजबूत असला तरी वाजवी संशयापलीकडे पुराव्याची जागा घेऊ शकत नाही - वाजवी संशयापलीकडे गुन्हा सिद्ध झाल्याशिवाय आरोपी निर्दोष मानला जातो आणि केवळ संशयाच्या आधारे दोषी ठरवता येत नाही - "सिद्ध केले जाऊ शकते"आणि "मध्ये केवळ व्याकरणिक च नव्हे तर कायदेशीर फरक आहे "सिद्ध व्हायलाच हवं किंवा सिद्ध व्हायला हवं" – हे प्राथमिक तत्त्व आहे की न्यायालय दोषी ठरण्यापूर्वी आरोपी केवळ "दोषी"नाही तर "असायलाच हवा"आणि आरोपीचा दोष वगळता सर्व संभाव्य गृहीतक नाकारले पाहिजेत - तथापि, सरकारी पक्ष तसे करण्यात अपयशी ठरला - उच्च न्यायालय आणि कनिष्ठ न्यायालयाचे निर्णय, रद्द करून बाजूला ठेवला. [प्यारा २१, २२, २४-२८]

साक्षीदार – एकमेव साक्षीदार – पुराव्याच्या आधारे शिक्षा – अनुज्ञेयता :

केवळ एकट्या साक्षीदाराच्या पुराव्याच्या आधारे शिक्षा होऊ शकते, तथापि, अशा साक्षीदाराची साक्ष गंभीरपणे तपासली पाहिजे आणि विश्वासार्ह आणि विश्वासार्ह असल्याचे आढळले पाहिजे. [परिच्छेद १७]

केस लॉ चा हवाला

चुहर सिंग विरुद्ध हरयाणा राज्य(१९७६) १ एससीसी ८७९; *शरद बिर्धीचंद शारदा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य* [१९८५] १ एससीआर ८८ : (१९८४) ४ एससीसी ११६ : १९८४ आयएनएससी १२१ – यावर अवलंबून आहे.

स्वामी श्रद्धानंद (२) *ऊर्फ मुरली मनोहर मिश्रा वि. कर्नाटक राज्य*[२००८] ११ एससीआर ९३: (२००८) १३ एससीसी ७६७ : २००८ आयएनएससी ८५३ - संदर्भित.

कृत्यांची यादी[संपादन]

दंड संहिता, १८६०; फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३; पुरावा कायदा, १८७२ .

कीवर्डची यादी

दरोडा; पत्नी, मुलगी आणि आईची हत्या; परिस्थितीजन्य पुरावे; पुराव्यांची साखळी; संशय; प्रेम प्रकरण; ओक्युलर साक्ष; विरोधाभास; संशयापलीकडे गुन्हा सिद्ध झाल्याशिवाय आरोपी निर्दोष समजला जातो; आक्षेपार्ह लेख; हातोड्याची वसुली;

रक्ताने माखलेले कपडे सापडले; सीसीटीव्ही फुटेज; कालवा; सर्वांसाठी खुले आणि प्रवेशयोग्य; आधीच पोलिसांच्या माहितीत स्थान आहे; हेतू; एकमेव साक्षीदार; "सिद्ध केले जाऊ शकते"; "सिद्ध झालेच पाहिजे किंवा सिद्ध झाले पाहिजे"; "असायलाच हवं"; केवळ "दोषी"असू शकत नाही; फाशीची शिक्षा.

त्यातून उद्भवलेले प्रकरण

फौजदारी अपील अधिकारक्षेत्र: २०२० चे फौजदारी अपील क्रमांक २१३

मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २३.०७.२०१९ च्या निर्णय व आदेशावरून २०१६ च्या कॉन्एफसी क्रमांक २ मध्ये

पक्षांची उपस्थिती

सुश्री पयोशी रॉय, के. पारी वेंधन, सिद्धार्थ, एस. प्रबू रामासुब्रमण्यम, भारतीमोहन एम., संतोष के, पी अशोक, मनोज कुमार ए, अपीलकर्त्याचे ॲड.

सिद्धार्थ धर्माधिकारी, आदित्य अनिरुद्ध पांडेय, भरत बागला, सौरव सिंह, आदित्य कृष्णा, प्रीत एस. फणसे, आदर्श दुबे, यामिनी सिंह, ॲड. चार प्रतिवादी.

सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय / आदेश

<u>निर्णय :</u>

बी. आर. गवई, न्या.

1 सध्याच्या अपीलात महाराष्ट्र राज्याने दाखल केलेल्या २०१६ च्या कन्फर्मेशन केस क्रमांक २ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने २३ जुलै २०१९ रोजी दिलेल्या अंतिम निर्णय आणि आदेशाला आव्हान दिले आहे, ज्याद्वारे अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी दिलेले २६ ऑगस्ट २०१६ आणि ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजीचे दोषी ठरवण्याचे आणि शिक्षेचे स्वतंत्र आदेश कायम ठेवले आहेत. पुणे : [1]२०१३ च्या सत्र खटला क्र.६४ मध्ये अपीलकर्त्याला भारतीय दंड संहिता १८६० च्या कलम ३०२, ३०७ व २०१ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवून[2] भादंवि कलम ३०२ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी फाशी व ५,०००/- रुपये दंड, भादंवि कलम ३०७ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी दहा वर्षे सक्तमजुरी व १०,०००/- रुपये दंड व तीन वर्षे सक्तमजुरी व तीन वर्षे सक्तमजुरी ची शिक्षा ठोठावली भादंवि कलम २०१ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी ५,०००/- रुपये दंडाची तरतूद आहे.

2 सविस्तर पणे, सध्याच्या अपीलास कारणीभूत तथ्ये खालीलप्रमाणे आहेत:

२.१ ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी पोलिस नियंत्रण कक्षातील अधिकाऱ्याला तक्रारदाराने चंपारत्न सोसायटी, उदय बाग, वानवडी, पुणे येथील आपल्या घरात दरोडा पडल्याची माहिती दिली आणि त्याची आई-शोभा मासाळकर, पत्नी-अर्चना मासाळकर आणि दोन

---

1१ त्यानंतर "ट्रायल कोर्ट"म्हणून संबोधले जाते.
2२ त्यानंतर "आयपीसी"म्हणून संबोधले जाते.

वर्षांची मुलगी-किमाया मासाळकर यांची हत्या झाल्याची माहिती दिली. तसेच त्यांचे शेजारी मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) हे जखमी झाले आहेत. ही माहिती पुण्यातील वानवडी पोलिस ठाण्यात ड्युटीवर असलेले एसीपी सीआयडी (पीडब्ल्यू-१४) बाजीराव दादोबा मोहिते यांना कळविण्यात आली.

२.२ अपीलकर्त्याच्या तक्रारीवरून अज्ञात व्यक्तींविरुद्ध भादंविकलम ३०२ व ३९७ अन्वये दंडनीय गुन्हा दाखल करण्यासाठी २०१२ चा प्रथम माहिती अहवाल क्रमांक १९६ दाखल करण्यात आला. ८ तोळ्याची एक सोनसाखळी, एक सोन्याचे मंगळसूत्र, रोख रक्कम रु.७,०००/- , ३ लहान अंगठ्या व २ बदामाच्या आकाराचे पेंडंट असा एकूण ३,०७,०००/- रुपये किमतीचा पेंडेंट चोरीला गेल्याचे फिर्यादीत म्हटले आहे. तिन्ही मृतदेह शवविच्छेदनासाठी रुग्णालयात पाठविण्यात आले असून शेजारी मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनाही वैद्यकीय उपचारासाठी रुग्णालयात पाठविण्यात आले आहे. बाजीराव दादोबा मोहिते एसीपी सीआयडी (पीडब्ल्यू-१४) यांनी घटनास्थळाला भेट दिल्यानंतर घटनास्थळाचा पंचनामा करण्यात आला.

२.३ घटनास्थळाचा पंचनामा नोंदवताना बाजीराव दादोबा मोहिते (पीडब्ल्यू-१४) यांच्या निदर्शनास आले की, अर्जदाराच्या फ्लॅटच्या दोन्ही दरवाजांवर तसेच सुरक्षा दरवाजांवर जबरदस्तीने प्रवेश केल्याची चिन्हे नाहीत. फ्लॅटच्या भिंतीवर टांगलेल्या

फोटो फ्रेममागे लपवून ठेवलेल्या एका लाल रंगाच्या मनी पर्समध्ये सोन्याचे मंगळसूत्र, ३ लहान सोन्याच्या अंगठ्या, २ सोन्याच्या बदामाच्या आकाराचे पेंडंट आणि ७ ०००/- रुपयांची रोख रक्कम सापडली. फ्लॅटमध्ये आणखी एक राखेच्या रंगाची मनी पर्स सापडली. घटनेच्या ठिकाणी फिर्यादीच्या फ्लॅटच्या मुख्य दरवाजाजवळ रक्ताने माखलेल्या बांगड्यांचे काही तुकडे आणि रक्ताने माखलेली एक ओढाणी देखील आढळून आली.

२.४ तपासादरम्यान फिर्यादीचे गौरी लोंढे (पीडब्ल्यू-२) या महिलेशी प्रेमसंबंध असल्याचे समोर आले. याचिकाकर्त्याची प्रेयसी गौरी लोंढे (पीडब्ल्यू-२) यांनी सांगितले की, जेव्हा तिला अपीलकर्त्याच्या लग्नाची माहिती मिळाली तेव्हा तिने त्याच्याशी लग्न करण्यास नकार दिला, परंतु अपीलकर्ता तिच्याशी लग्न करण्यासाठी पत्नी आणि मुलीला सोडण्यास तयार होता. अर्जदाराच्या फ्लॅटला लागून असलेल्या सायप्रस सोसायटीच्या सीसीटीव्ही फुटेजमधूनही असे दिसून आले की, दुपारी ०३.२२ वाजता अर्जदाराची आई (शोभा मासाळकर) फ्लॅटच्या दिशेने जाताना दिसली आणि दुपारी ०४.२८ वाजता अपीलकर्ता आपल्या मोटारसायकलवरून बाहेर जाताना दिसला. या तथ्यांच्या आधारे, अपीलकर्त्याने हत्या केल्याचा संशय पोलिसांनी व्यक्त केला आणि म्हणून त्याला ५ ऑक्टोबर २०१२ रोजी अटक करण्यात आली.

२.५ तिन्ही मृत व्यक्तींचे शवविच्छेदन करण्यात आले. शवविच्छेदनात अपीलकर्त्याच्या मुलीच्या (किमाया मासाळकर) मृत्यूचे कारण गळा दाबून गुदमरणे, अर्जदाराच्या पत्नीच्या (अर्चना मासाळकर) मृत्यूचे कारण डोक्याला मार लागल्याने क्लेशकारक व रक्तस्रावी शॉक आणि अपीलकर्त्याच्या आईच्या (शोभा मासाळकर) मृत्यूचे कारण डोक्याला झालेल्या दुखापतीमुळे हेमोरॅजिक शॉक असल्याचे मत व्यक्त करण्यात आले होते.

२.६ रक्ताने माखलेले कपडे आणि पत्नीचे मंगळसूत्र पुण्यातील हडपसर परिसरातील एम.आय.डी.सी.मध्ये एका ठिकाणी ठेवल्याचा खुलासा याचिकाकर्त्याने केला आणि गुन्ह्यासाठी वापरण्यात आलेला हातोडा निळ्या पिशवीत ठेवून कालव्यात फेकून दिल्याचा खुलासा केला. आपल्या घरातील ड्रॉवरमध्ये सापडलेल्या पत्नीच्या घटस्फोटाच्या संमतीपत्राविषयी अपीलकर्त्याने आणखी एक खुलासा केला.

२.७ तपास पूर्ण झाल्यानंतर अपीलकर्त्याविरुद्ध दंडनीय गुन्ह्यांसाठी दोषारोपपत्र दाखल करण्यात आले. प्रथम श्रेणी न्यायदंडाधिकारी, कॅन्टोन्मेंट कोर्ट, पुणे यांच्या न्यायालयात भादंविकलम ३०२, ३०७ आणि २०१ हा खटला केवळ सत्र न्यायालयात प्रलंबित असल्याने तो सुनावणीसाठी सत्र न्यायालयात वर्ग करण्यात आला. आयपीसीच्या

कलम ३०२, ३०७ आणि २०१ अन्वये दंडनीय गुन्हे केल्याबद्दल कनिष्ठ न्यायालयाने अपीलकर्त्याविरुद्ध आरोप निश्चित केले होते.

२.८ आरोपींचा दोष समोर आणण्यासाठी सरकारी पक्षाने १६ साक्षीदार तपासले. खटल्याच्या शेवटी ट्रायल कोर्टाला असे आढळले की, सरकारी पक्षाने आरोपीचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध केला आहे.

२.९ २६ ऑगस्ट २०१६ च्या निकाल आणि आदेशाद्वारे, अपीलकर्त्याला आयपीसीच्या कलम ३०२, ३०७ आणि २०१ अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवण्यात आले आणि ३१ ऑगस्ट २०१६ च्या आदेशाद्वारे त्याला आयपीसीच्या कलम ३०२ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी फाशी आणि ५,०००/- रुपये दंडाची शिक्षा ठोठावण्यात आली; भादंवि कलम ३०७ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी दहा वर्षे सक्तमजुरी व १०,०००/- रुपये दंड, दंड न केल्यास भादंवि कलम २०१ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यांसाठी सहा महिने सक्तमजुरी व पाच हजार रुपये दंडाची शिक्षा व तीन वर्षे सक्तमजुरी व पाच हजार रुपये दंड.

२.१० फाशीच्या शिक्षेच्या अंमलबजावणीवर शिक्कामोर्तब करण्यासाठी कनिष्ठ न्यायालयाने उच्च न्यायालयाकडे संदर्भ दिला होता, ज्याला २०१६ चा कन्फर्मेशन केस नंबर २ असे क्रमांक देण्यात आले होते.

२.११ उच्च न्यायालयाने निकाल आणि आदेशाद्वारे अपीलकर्त्याला दोषी ठरविण्याचा कनिष्ठ न्यायालयाचा आदेश कायम ठेवला आणि त्याला सुनावण्यात आलेल्या फाशीच्या शिक्षेवरही शिक्कामोर्तब केले. मात्र, फौजदारी प्रक्रिया संहिता १९७३ च्या कलम ४१५ (१)[3]नुसार या न्यायालयासमोर अपील करण्यास परवानगी दिलेली मुदत संपेपर्यंत या निर्णयाच्या अंमलबजावणीला स्थगिती देण्यात आली होती.

२.१२ त्यामुळे व्यथित झालेले सध्याचे अपील.

3 आम्ही अपीलकर्त्याच्या वतीने विद्वान वकील सुश्री पायोशी रॉय आणि प्रतिवादी-महाराष्ट्र राज्याच्या वतीने विद्वान वकील श्री सिद्धार्थ धर्माधिकारी यांचे म्हणणे ऐकले आहे.

4 याचिकाकर्त्याच्या वतीने बाजू मांडणारे विद्वान वकील सुश्री पायोशी रॉय यांनी सांगितले की, उच्च न्यायालय आणि कनिष्ठ न्यायालयाने आयपीसीच्या कलम ३०२ अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यासाठी विद्यमान अपीलकर्त्याला दोषी ठरवून घोर चूक केली आहे. फिर्यादी खटला प्रामुख्याने मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या पुराव्यावर अवलंबून आहे. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या साक्षीवरूनच त्यांची साक्ष दोषसिद्धीच्या आदेशाला आधार देण्यासाठी पुरेशी नसल्याचे स्पष्ट होईल. सर्वप्रथम सीआरपीसीच्या कलम १६१ अन्वये नोंदविण्यात आलेला मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब उशीरा म्हणजे ६ दिवसांनंतर नोंदवला जातो. सहा दिवस त्याचा जबाब का नोंदवला गेला नाही, याचे

३३ त्यानंतर "सीआरपीसी"म्हणून संबोधले जाते.

कोणतेही स्पष्टीकरण नाही, असेही त्या म्हणाल्या. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब नोंदविण्यासाठी आयओला ६ दिवस रुग्णालयात जाण्याची गरज वाटली नाही, असे आयओच्या साक्षीवरूनही स्पष्ट होईल. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या पुराव्यांवरून ही घटना त्यांनी पाहिली नसल्याचेही स्पष्ट होईल, असेही त्या म्हणाल्या. पत्नी, मुलगी आणि आईचा खून केल्याप्रकरणी विद्यमान याचिकाकर्त्याविरोधात एफआयआर दाखल करण्यात आल्याची माहिती मिळाल्यानंतर पोलिसांनी मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब नोंदवला आहे. त्यामुळे मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या साक्षीला कोणताही आधार देता आला नाही.

5 मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांची साक्ष फेटाळली गेली, तर पुरावा कायदा १८७२ च्या कलम २७ अन्वये दिलेल्या निवेदनावर विद्यमान अपीलकर्त्याच्या सांगण्यावरून हातोडा आणि कपडे जप्त करणे ही एकमेव परिस्थिती सरकारी पक्षावर अवलंबून आहे, असा युक्तिवाद रॉय यांनी केला. मात्र, ही सर्व वसुली हास्यास्पद असून त्यावर विश्वास ठेवता येणार नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. त्यामुळे सध्याचे अपील मान्य करण्यात यावे, असा युक्तिवाद त्यांनी केला.

6 सुश्री रॉय यांचे म्हणणे आहे की, जर या न्यायालयाला असे आढळले की सरकारी पक्षाने विद्यमान अपीलकर्त्याने गुन्हा केला आहे हे सिद्ध केले आहे, तर खटल्याची वस्तुस्थिती आणि

परिस्थिती पाहता फाशीच्या शिक्षेची आवश्यकता नाही. ती म्हणते की रेकॉर्डवर ठेवलेल्या विविध अहवालांमधून असे आढळते की अपीलकर्ता कठोर गुन्हेगार नव्हता. ती म्हणते की सध्याच्या अपीलकर्त्यामध्ये सुधारणा होण्याची कोणतीही शक्यता नाही हे सिद्ध करण्यासाठी रेकॉर्डवर काहीही नाही. त्यामुळे स्वामी ***श्रद्धानंद (२) ऊर्फ मुरली मनोहर मिश्रा विरुद्धकर्नाटक राज्य या खटल्यातील निकालात या न्यायालयाने ठरविल्याप्रमाणे सध्याचे प्रकरण मध्यम मार्गात येईल, असे त्या म्हणाल्या.***[4]

7 प्रतिवादी-राज्य च्या वतीने बाजू मांडणारे विद्वान वकील सिद्धार्थ धर्माधिकारी यांनी सांगितले की, अभ्यासू कनिष्ठ न्यायालय आणि उच्च न्यायालयाने एकत्रितपणे त्यांच्यासमोर सादर केलेल्या पुराव्यांच्या आधारे असा निष्कर्ष काढला आहे की सरकारी पक्षाने हे प्रकरण संशयापलीकडे सिद्ध केले आहे. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांची साक्ष इतर परिस्थितीजन्य पुराव्यांवरून सिद्ध होते. पुरावा कायद्याच्या कलम २७ अन्वये नोंदवलेल्या सध्याच्या अपीलकर्त्याच्या जबाबावरून गुन्ह्यात वापरलेला हातोडा जप्त करण्यात आला आहे. पुरावा कायद्याच्या कलम २७ अन्वये अपीलकर्त्याच्या निवेदनाच्या आधारे एक छन्नी देखील जप्त केली जाते, असेही ते पुढे सांगतात. विद्वान वकिलांच्या मते, रक्ताने माखलेले कपडे सापडणे ही आणखी एक परिस्थिती आहे जी संबंधित गुन्ह्यात सध्याच्या

४४[२००८] ११ एससीआर ९३: (२००८) १३ एससीसी ७६७ : २००८ आयएनएससी ८५३

अपीलकर्त्याचा सहभाग सिद्ध करते. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) हा जखमी साक्षीदार असल्याने त्याच्या साक्षीला अधिक महत्त्व दिले जाईल, असेही ते म्हणाले.

8 पक्षकारांच्या अभ्यासू वकिलांच्या मदतीने आम्ही रेकॉर्डवरील पुराव्यांचा अभ्यास केला आहे.

9 अभियोजन खटला प्रामुख्याने मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या साक्षीवर अवलंबून आहे. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) हा फिर्यादी व मृताचा शेजारी आहे. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनी दिलेल्या जबाबात आपण तिन्ही मृत व्यक्ती तसेच अपीलकर्त्याला ओळखत असल्याचे सांगितले. ते म्हणतात की मृत व्यक्ती तसेच अपीलकर्ता त्याच्या शेजारी राहत होते. मृत शोभा मासाळकर म्हणजेच फिर्यादीची आई भांडी साफ करण्याचे काम करत होती आणि ती त्याच्या घरीही काम करत होती. मृत शोभा यांना अबोली नावाची एक मुलगी असून मुलगी अबोलीच्या लग्नात त्यांनी शोभाला मदत केली होती. ते पुढे म्हणाले की, एकीकडे अपीलकर्ता आणि दुसरीकडे त्याची आई आणि पत्नी यांच्यात भांडणे होत असत. त्याने सांगितले की अपीलकर्ता दुसर्या महिलेशी लग्न करण्याचा विचार करीत होता आणि तो त्याची पत्नी अर्चनाला घटस्फोट देण्याचा विचार करीत होता. त्यांनी सांगितले की, अपीलकर्ता आधीच विवाहित असल्याने आपण तसेच मृत शोभा याविरोधात होते.

10 मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनी दिलेल्या फिर्यादीत म्हटले आहे की, घटनेच्या दिवशी ते आपल्या घरी होते आणि दुपारी १२ वाजेच्या सुमारास त्यांना आरडाओरडा आणि रडण्याचा आवाज ऐकू आला. जेव्हा तो बाहेर आला तेव्हा त्याला मृत अर्चना आणि तिची मुलगी किमाया घराबाहेर रडताना दिसले. ते घराबाहेर का रडत आहेत, अशी विचारणा त्यांनी केली, असेही त्यांनी सांगितले. त्यानंतर तो आपल्या घरी आला. त्यावेळी कोणीतरी त्याच्या पाठीवर कुठल्यातरी शस्त्राने वार केले. ज्यामुळे तो खाली पडला आणि त्याने पाहिले की अपीलकर्ता हातोडा धरून निघून जात आहे. त्यानंतर तो बेशुद्ध झाला. ते पुढे म्हणाले की, ते ६ दिवस रुग्णालयात दाखल होते. अपीलकर्त्याने गुन्ह्यासाठी वापरलेला हाच हातोडा आहे की नाही, याची ओळख पटली नसल्याचे त्याने नमूद केले.

11 मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांची साक्ष विरोधाभासांनी भरलेली आहे. याचिकाकर्त्याने हातात हातोडा धरला होता आणि तो निघून जात होता, असे त्याने आपल्या मुख्य तपासणीत नमूद केले असले, तरी प्रथम श्रेणी न्यायदंडाधिकाऱ्यांनी कलम १६४ सीआरपीसी अंतर्गत नोंदवलेल्या जबाबात त्याला स्थान मिळाले नाही. रुग्णालयात दाखल केले तेव्हा ते भानावर होते की नाही हे आठवत नसल्याचे त्यांनी सांगितले. त्यानंतर दुसऱ्याच श्वासात त्याने कबूल केले की, घटनेनंतर काही लोक त्याच्या फ्लॅटवर आले आणि त्यांनी त्यांना तिथेच डॉक्टरांना बोलावण्यास सांगितले.

12 ससून रुग्णालयात कनिष्ठ निवासी डॉक्टर म्हणून कार्यरत असलेले डॉ. अभिजित सुधाकर बेळे (पीडब्ल्यू-१३) यांची साक्ष घेणे समर्पक ठरेल. ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी ते ड्युटीवर असताना मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांना रुग्णालयात दाखल करण्यात आले होते. त्याने मारहाणीचा इतिहास सांगितल्याचे सांगितले. १० ऑक्टोबर २०१२ रोजी मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब त्यांच्या उपस्थितीत नोंदविण्यात आला आणि त्यावेळी ते सजग व उन्मुख होते.

13 पीडब्ल्यू-१६ म्हणजे डॉ. तुषार माधवराव काळेकर. ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी ते ड्युटीवर असताना मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू- १२) यांना मेंदूचे सीटी स्कॅन करण्यासाठी शस्त्रक्रिया विभागातून त्यांच्या विभागात पाठविण्यात आले होते. सुरुवातीला रुग्णावर कॅज्युअल्टी विभागात उपचार करून नंतर शस्त्रक्रिया विभागात पाठविण्यात आल्याची कबुली त्यांनी दिली. त्यांनी पुढे कबूल केले की, पहिल्या नोंदीनुसार दिनांक ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी रात्री ०९:५५ वाजता केस पेपर प्रदर्शन 93-ए ने असे सूचित केले की अपीलकर्ता जागरूक आणि उन्मुख आहे. त्यांनी पुढे कबूल केले की, ज्या डॉक्टरांनी प्रथम रुग्णाची तपासणी केली ती एक महत्वाची व्यक्ती आहे जी जखमांच्या स्वरूपाबद्दल मत व्यक्त करू शकते.

14 त्यामुळे मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) हे रुग्णालयात दाखल होताना सजग आणि उन्मुख होते, तर त्यांचा जबाब लगेच का नोंदवला गेला नाही, असा प्रश्न उपस्थित होणार आहे. मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनी आपल्या फ्लॅटवर आलेल्या शेजाऱ्यांना डॉक्टरांना बोलावण्यास सांगितले असते, तर साहजिकच त्यांनी या घटनेची माहिती शेजाऱ्यांना दिली असती. मात्र, मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू- १२) यांच्या आवृत्तीला दुजोरा देण्यासाठी एकाही शेजाऱ्याची तपासणी केली जात नाही. उलट ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी दुपारी गौरी लोंढे (पीडब्ल्यू-२) यांच्याशी लग्न करण्याच्या इच्छेपोटी याचिकाकर्त्याने पत्नी अर्चना व आई शोभा यांच्याशी भांडण करून त्यांची हातोड्याने हत्या केली होती आणि उशीने गळा दाबून आपली मुलगी किमाया हिची हत्या केली होती, अशी कबुली त्यांनी ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजी पोलिसांना दिली होती. शेजाऱ्यांना सांगू नये म्हणून अपीलकर्त्याने येऊन त्याच्यावर हातोड्याने हल्ला केल्याचेही त्याने सांगितले. तसे असेल तर शेजारी तात्काळ घटनास्थळी पोहोचले तर मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनी शेजाऱ्यांना घटनेची माहिती देण्यापासून कशामुळे रोखले, असा प्रश्न उपस्थित होणार आहे. त्याची साक्ष जरी त्याच्या फेस व्हॅल्यूवर घेतली तरी त्यातून एवढंच लक्षात येतं की त्याला आरडाओरडा आणि रडण्याचा आवाज ऐकू आला, मग तो लगेच बाहेर आला आणि शोभा आणि किमाया रडताना दिसला. घराबाहेर का रडत आहात, अशी विचारणा केल्याचे त्याने सांगितले. अपीलकर्त्याच्या पत्नीने अपीलकर्ता आणि त्याच्या पत्नीमध्ये भांडण झाल्याचे सांगितले होते,

असे त्याने नमूद केले नाही. पुराव्यांवरून अपीलकर्ता सभागृहात उपस्थित होता की नाही, हेही स्पष्ट होत नाही.

15 या संदर्भात तपास अधिकारी (आयओ) बाजीराव दादोबा मोहिते (पीडब्ल्यू-१४) यांची साक्ष घेणे समर्पक ठरेल. त्याच्या साक्षीवरून असे दिसून येईल की, संशयाच्या आधारे अपीलकर्त्याला ५ ऑक्टोबर २०१२ रोजी रात्री ०९:०५ वाजता अटक करण्यात आली. त्याच्या उलटतपासणीचा संदर्भ देणे देखील समर्पक ठरेल ज्यात असे लिहिले आहे:

> जिवंत जखमी हा या खटल्यातील महत्त्वाचा साक्षीदार आहे, हे मला ४ तारखेलाच जाणवले, हे खरे आहे. त्या जखमीला भेटण्यासाठी मी १० तारखेला हॉस्पिटलमध्ये गेलो होतो. त्याआधी मी दवाखान्यात गेलो नव्हतो. तो जखमी बोलण्याच्या स्थितीत नव्हता आणि त्यामुळे मी १० तारखेपूर्वी रुग्णालयात गेलो नाही. त्यापूर्वी मी डॉक्टरांना पत्र लिहिलेले नाही दहावीपर्यंत हे म्हणणे खरे आहे. त्या जखमीच्या स्थितीबाबत मला रुग्णालयाकडून कोणतीही माहिती मिळालेली नाही.

16 मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) हा या खटल्यातील महत्त्वाचा साक्षीदार असल्याचे ४ ऑक्टोबर २०१२ रोजीच लक्षात आले, परंतु १० ऑक्टोबर २०१२ पूर्वी ते रुग्णालयात गेले नाहीत आणि १० ऑक्टोबर २०१२ रोजी प्रथमच रुग्णालयात गेले, अशी कबुली पीडब्ल्यू-१४

ने दिली आहे. १० ऑक्टोबर २०१२ पूर्वी आपण डॉक्टरांनाही पत्र लिहिले नव्हते, अशी कबुलीही त्यांनी दिली.

17 त्यामुळे मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब नोंदविण्यास ६ दिवसांचा उशीर होणे, विशेषत: डॉ. अभिजित सुधाकर बेळे (पीडब्ल्यू-१३) यांच्या पुराव्यांवरून मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांनी घटनेचा इतिहास सांगितला होता आणि डॉ. तुषार माधवराव काळेकर (पीडब्ल्यू-१६) यांनी कबूल केले की, प्रदर्शन ९३-ए वरून मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) सजग आणि ओरिएंटेड असल्याचे दिसून येते. केवळ एकट्या साक्षीदाराच्या पुराव्याच्या आधारे शिक्षा होऊ शकते यात शंका नाही, तथापि, अशा साक्षीदाराची साक्ष विश्वासार्ह आणि विश्वासार्ह असणे आवश्यक आहे. अशा साक्षीदाराची साक्ष गंभीरपणे तपासणेही आवश्यक आहे. ***चुहरसिंग विरुद्ध हरयाणा राज्य***[5] या खटल्यात या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाच्या निर्णयावर या संदर्भात अवलंबून राहता येईल .

18 वर चर्चा केल्याप्रमाणे मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या साक्षीचा सखोल अभ्यास केल्यास मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांची साक्ष ही आयपीसीच्या कलम ३०२ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यातील शिक्षेचा आधार घेण्यासाठी न्यायालयाच्या मनात आत्मविश्वास निर्माण करणारी आहे, असे आपल्याला आढळत नाही. सर्वप्रथम मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांचा जबाब ६ दिवसांनंतर नोंदविण्यात आला. दुसरं म्हणजे, घटनेच्या तारखेपासून तो

---

५५ (१९७६) १ एससीसी ८७९

सजग आणि उन्मुख होता हे पुराव्यांवरून दिसून येत असताना मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या साक्षीला दुजोरा देण्यासाठी शेजाऱ्याची तपासणी करण्यात आलेली नाही, मात्र मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांच्या मतेही घटनेनंतर शेजारी आले होते आणि त्यांनी स्वत: त्यांना येण्यास सांगितले होते

फक्त तिथले डॉक्टर. तिसरी गोष्ट म्हणजे त्याच्या साक्षीतून आपण ही घटना पाहिल्याचे दिसून येत नाही आणि सध्याच्या अपीलकर्त्याने गुन्हा केल्याची माहिती पोलिसांनी दिल्यानंतर त्याने स्वत: जबाब दिल्याची कबुली दिली.

19 मधुसूदन कुलकर्णी (पीडब्ल्यू-१२) यांची साक्ष फेटाळली तर हे प्रकरण परिस्थितीजन्य पुराव्याचे ठरेल.

20 परिस्थितीजन्य पुराव्यांच्या आधारे शिक्षा होण्यासंदर्भातील कायदा शरद बिर्धीचंद शारदा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य *या खटल्याच्या या न्यायालयाच्या निकालात अतिशय चांगल्या प्रकारे स्पष्ट करण्यात आला आहे*,[6] ज्यात या न्यायालयाने असे म्हटले आहे:

> "१५२.उच्च न्यायालयाने ज्या खटल्यांचा आधार घेतला आहे, त्यावर चर्चा करण्यापूर्वी केवळ परिस्थितीजन्य पुराव्यांवर अवलंबून असलेल्या फौजदारी खटल्याचे स्वरूप, चारित्र्य आणि आवश्यक पुरावे याविषयी काही निर्णय उद्धृत

---

६६ [१९८५] १ एससीआर ८८: (१९८४) ४ एससीसी ११६ : १९८४आयएनएससी १२१

करू इच्छितो. या न्यायालयाचा सर्वात मूलभूत आणि मूलभूत निर्णय म्हणजे *हनुमंत* वि. *मध्य प्रदेश राज्य*[(१९५२) २ एससीसी ७१ : आकाशवाणी १९५२ एससी ३४३ : १९५२ एससीआर १०९१: १९५३ सीआरआय एलजे १२९] . या खटल्याचे या न्यायालयाने अद्ययावतपणे अनुसरण केले आहे आणि नंतरच्या अनेक निर्णयांमध्ये लागू केले आहे, उदाहरणार्थ, *तुफैल* (*उपनाम*) *सिम्मी* वि. *उत्तर प्रदेश राज्य*[(१९६९) ३ एससीसी १९८ : १९७० एससीसी (सीआरआय) ५५] आणि *रामगोपाल* वि. *महाराष्ट्र राज्य*[(१९७२) ४ एससीसी ६२५ : आकाशवाणी १९७२ एससी ६५६] . महाजन, न्या. यांनी *हनुमंत प्रकरणात जे मांडले आहे ते काढणे उपयुक्त ठरेल* [(१९५२) २ एससीसी ७१ : आकाशवाणी १९५२ एससी ३४३ : १९५२ एससीआर १०९१: १९५३ सीआरआय एलजे १२९] :

> ज्या प्रकरणांमध्ये पुरावे परिस्थितीजन्य स्वरूपाचे असतात, त्या परिस्थितीत ज्या परिस्थितीतून गुन्ह्याचा निष्कर्ष काढायचा आहे, तो पूर्णपणे सिद्ध झाला पाहिजे आणि अशा प्रकारे सिद्ध झालेली सर्व वस्तुस्थिती केवळ आरोपीच्या गुन्ह्याच्या गृहीतकाशी सुसंगत असावी, हे लक्षात ठेवणे चांगले आहे. पुन्हा, परिस्थिती निर्णायक स्वरूपाची आणि प्रवृत्तीची असावी आणि ती अशी असावी की ज्यामुळे प्रत्येक गृहितक

वगळता सिद्ध होण्याचा प्रस्ताव वगळला जावा. दुसर् या शब्दांत सांगायचे तर, आरोपीच्या निर्दोषपणाशी सुसंगत निष्कर्षासाठी कोणतेही वाजवी आधार शिल्लक राहू नयेत यासाठी पुराव्यांची साखळी पूर्ण झाली पाहिजे आणि ती अशी असावी की सर्व मानवी संभाव्यतेनुसार हे कृत्य आरोपीने केले असावे.

१५३ या निर्णयाचे बारकाईने विश्लेषण केल्यास असे दिसून येईल की आरोपीवरील खटला पूर्णपणे सिद्ध होण्यापूर्वी खालील अटींची पूर्तता करणे आवश्यक आहे:

1 ज्या परिस्थितीतून गुन्ह्याचा निष्कर्ष काढायचा आहे, ते पूर्णपणे प्रस्थापित झाले पाहिजे.येथे हे लक्षात घेतले पाहिजे की या न्यायालयाने सूचित केले आहे की संबंधित परिस्थिती "स्थापित करणे आवश्यक आहे किंवा असावे"आणि "असू शकत नाही". शिवाजी साहेबराव बोबडे विरुद्ध शिवाजी साहेबराव बोबडे या खटल्यात या न्यायालयाने म्हटल्याप्रमाणे "सिद्ध केले जाऊ शकते"आणि "सिद्ध केले पाहिजे किंवा सिद्ध केले पाहिजे"यात केवळ व्याकरणिकच नव्हे तर कायदेशीर फरक *आहे . महाराष्ट्र राज्य*[(१९७३) २ एससीसी ७९३ : १९७३ एससीसी

(सीआरआय) १०३३ : १९७३ सीआरएल एलजे १७८३] जिथे निरीक्षणे करण्यात आली: [एससीसी पॅरा १९, पृष्ठ ८०७: एससीसी (सीआरआय) पृ. १०४७]

न्यायालयाने दोषी ठरविण्यापूर्वी आरोपी *केवळ दोषी असणे आवश्यक नाही, हे प्राथमिक तत्त्व* आहे आणि 'असू शकते'आणि 'असायलाच हवे'यातील मानसिक अंतर दीर्घ आहे आणि अस्पष्ट अनुमानांना निश्चित निष्कर्षांपासून वेगळे करते.

2 अशा प्रकारे प्रस्थापित केलेली वस्तुस्थिती केवळ आरोपीच्या गुन्ह्याच्या गृहीतकाशी सुसंगत असावी, म्हणजे आरोपी दोषी असल्याखेरीज इतर कोणत्याही गृहीतकावर त्यांचे स्पष्टीकरण देता कामा नये,

3 परिस्थिती निर्णायक स्वरूपाची आणि प्रवृत्तीची असावी,

4 त्यांनी सिद्ध केले जाणारे गृहीतक वगळता सर्व संभाव्य गृहीतक वगळले पाहिजेत आणि

5 पुराव्याची साखळी इतकी परिपूर्ण असावी की आरोपीच्या निर्दोषपणाशी सुसंगत निष्कर्षासाठी कोणतेही वाजवी आधार शिल्लक राहू नयेत आणि सर्व मानवी संभाव्यतेने हे कृत्य आरोपीने केले असावे हे दर्शवले पाहिजे.

154 असे म्हटले तर ही पाच सोनेरी तत्त्वे परिस्थितीजन्य पुराव्यांच्या आधारे खटल्याच्या पुराव्याचा पंचशील ठरतात.

21 त्यामुळे ज्या परिस्थितीतून गुन्ह्याचा निष्कर्ष काढायचा आहे, ती परिस्थिती पूर्णपणे प्रस्थापित होणे सरकारी पक्षासाठी आवश्यक आहे, हे स्पष्टपणे दिसून येते. न्यायालय आरोपीला दोषी ठरविण्यापूर्वी केवळ 'दोषी'सिद्ध न होता आरोपी 'असायलाच हवा'हे प्राथमिक तत्त्व आहे, असे सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे. 'सिद्ध करता येईल'आणि 'सिद्ध झालेच पाहिजे किंवा सिद्ध झाले पाहिजे'यात केवळ व्याकरणिकच नव्हे, तर कायदेशीर भेद आहे, असे मानले गेले आहे. अशा प्रकारे सिद्ध झालेली वस्तुस्थिती केवळ आरोपीच्या गुन्ह्याशी सुसंगत असावी, म्हणजेच आरोपी जिथे दोषी आहे तो वगळता इतर कोणत्याही गृहीतकावर ते समजावून सांगता कामा नये, असे मत मांडण्यात आले आहे. पुढे असे म्हटले गेले आहे की परिस्थिती अशी असावी की ते सिद्ध करावयाचे गृहितक वगळता सर्व संभाव्य गृहीतक वगळतात. आरोपीच्या निर्दोषत्वाशी सुसंगत निष्कर्षासाठी कोणतेही वाजवी आधार शिल्लक राहू नयेत इतकी परिपूर्ण पुराव्यांची साखळी असावी आणि सर्व मानवी शक्यतांमध्ये हे कृत्य आरोपीने केले असावे हे दाखवून दिले पाहिजे, असे मत व्यक्त करण्यात आले आहे.

22 संशय कितीही प्रबळ असला तरी वाजवी संशयापलीकडे पुराव्याची जागा घेऊ शकत नाही, हा ठरलेला कायदा आहे. आरोपी कितीही मजबूत असला तरी केवळ संशयाच्या आधारावर त्याला दोषी ठरवता येत नाही. वाजवी संशयापलीकडे गुन्हा सिद्ध झाल्याशिवाय आरोपी निर्दोष मानला जातो.

23 या मार्गदर्शक तत्त्वांच्या प्रकाशात आपल्याला सध्याचे प्रकरण तपासून पहावे लागेल.

24 अभ्यासू कनिष्ठ न्यायालयाने ज्या परिस्थितीचा आधार घेतला आहे ते असे आहेत - (१) हातोड्याची वसुली; (२) रक्ताने माखलेले कपडे सापडणे; आणि (३) सीसीटीव्ही फुटेज ज्यात असे दिसून आले आहे की मृत शोभा दुपारी ०३.२२ वाजता इमारतीत आली होती आणि जिथे अपीलकर्ता दुपारी ०४.२८ वाजता त्याच्या मोटारसायकलमधून बाहेर जाताना दिसला. मात्र, खुद्द उच्च न्यायालयानेही आपल्या निर्णयातील परिच्छेद ५८-५९ मधील या परिस्थितीवर अविश्वास व्यक्त केला आहे.

25 पहिल्या परिस्थितीत म्हणजे गुन्ह्यात वापरण्यात आलेला हातोडा जप्त करण्याचा प्रश्न आहे, सरकारी पक्षाच्या म्हणण्यानुसार, पुरावा कायद्याच्या कलम २७ अन्वये नोंदवलेल्या जबाबावरून अपीलकर्त्याच्या सांगण्यावरून हा हातोडा जप्त करण्यात आला. सर्वप्रथम, हे लक्षात घेतले पाहिजे की ही वसुली कालव्यातून आहे. वसुली पंचनाम्यात या हातोड्यावर रक्ताचे डाग असल्याचे दिसून आले आहे. हा हातोडा एका पिशवीत भरून पाण्यात

टाकल्याचा सरकारी खटला आहे. हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की हा हातोडा अशा ठिकाणाहून जप्त करण्यात आला आहे जो सर्वांसाठी खुला आणि सुलभ आहे. ३ दिवस पाण्यात भिजवलेला हातोडा अजूनही रक्ताचे डाग टिकवून ठेवेल हे अशक्य आहे. कालव्यातून पिशवी बाहेर काढण्यासाठी तपास यंत्रणेला दोन जलतरणपटूंची सेवा घ्यावी लागली. पंच साक्षीदार संतोष भाऊ आवघाडे (पीडब्ल्यू-११) यांच्या पुराव्यांवरून असे दिसून येईल की, अपीलकर्त्यासह पोलिस घटनास्थळी पोहोचले तेव्हा तेथे आधीच दोन जण होते आणि ते पोलिस दलाच्या सांगण्यानुसार शोध घेत होते. त्यामुळे आरोपीने आक्षेपार्ह वस्तू कुठे लपवून ठेवली हे दाखवण्यासाठी पोलिस दलाला घेऊन गेलेली जागा आधीच पोलिसांच्या ताब्यात असल्याचे स्पष्ट झाले आहे. वाहत्या पाण्यात जिथे दोन जलतरणपटूंना आक्षेपार्ह साहित्य शोधणे आवश्यक होते, तेथे हा लेख ३ दिवसांनंतर त्याच ठिकाणी राहील, यावर विश्वास ठेवणेही कठीण आहे. त्यामुळे सरकारी पक्षाने ही परिस्थिती संशयापलीकडे सिद्ध केली आहे, असे म्हणता येणार नाही, असे आम्हाला आढळते.

26 अपीलकर्त्याचे कपडे जप्त करण्यासंदर्भातील परिस्थितीचा विचार करता, फिर्यादीच्या म्हणण्यानुसार, अपीलकर्त्यानेच पोलिसांना गुन्ह्याची माहिती दिली होती आणि तो तेथे उपस्थित होता. त्यामुळे त्याच्या कपड्यांवर रक्ताचे डाग असणे हे अनैसर्गिक म्हणता येणार नाही. पुन्हा, पुनर्प्राप्ती अशा ठिकाणाहून आहे जी सर्वांसाठी खुली आणि सुलभ आहे.

दागिन्यांच्या वसुलीबाबतही हीच स्थिती आहे. कोणत्याही परिस्थितीत वसुली पंचनाम्यात कपडे सील बंद केल्याचे दिसून येत नाही. त्यामुळे छेडछाड होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. दागिने (मंगळसूत्र) जप्त करण्याबाबत हे मंगळसूत्र मृत अर्चनाचे वडील विजयकुमार किसनराव सोनपेटकर (पीडब्ल्यू-५) यांना किंवा अर्जदाराच्या बहिणीला दाखवण्यात आले नाही, जेणेकरून ते मृत अर्चनायांचे असल्याचे स्पष्ट होईल.

27 त्यामुळं आपल्याला हेतूची परिस्थिती निर्माण होते. केवळ हेतूच्या परिस्थितीच्या आधारे शिक्षा होऊ शकत नाही, असे आपल्याला आढळते. ***शरद बिर्धीचंद शारदा***(सुप्रा) यांच्या बाबतीत या न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयानुसार, संशय कितीही प्रबळ असला तरी तो संशयापलीकडे पुराव्याची जागा घेऊ शकत नाही. ***शरद बिर्धीचंद शारदा***(सुप्रा) यांच्या बाबतीत या न्यायालयाने म्हटल्याप्रमाणे , "सिद्ध केले जाऊ शकते"आणि "सिद्ध केले पाहिजे किंवा सिद्ध केले पाहिजे"यात केवळ व्याकरणिकच नव्हे तर कायदेशीर फरक आहे. न्यायालय दोषी ठरविण्यापूर्वी आरोपी केवळ "दोषी"न राहता "असायलाच हवा"हे प्राथमिक तत्त्व आहे आणि आरोपीचा दोष वगळता सर्व संभाव्य गृहीतक नाकारले पाहिजेत. आमच्या मते, सध्याच्या खटल्यात फिर्यादी पक्ष तसे करण्यात अपयशी ठरला आहे. त्यामुळे उच्च न्यायालय तसेच कनिष्ठ न्यायालयाचा आक्षेपार्ह निर्णय व आदेश कायद्याने शाश्वत नाही, असे आमचे मत आहे.

28 परिणामी, आम्ही खालील आदेश देतो:

२८.१ अपील मंजूर आहे;

२८.२ उच्च न्यायालयाने २०१६ च्या कन्फर्मेशन केस नंबर २ मध्ये २३ जुलै २०१९ रोजी दिलेला निर्णय व आदेश आणि २०२३ च्या सत्र प्रकरण क्रमांक ६४ मध्ये कनिष्ठ न्यायालयाने दिलेला २६ ऑगस्ट २०१६ आणि ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजीचा निकाल व शिक्षेचा निर्णय व आदेश रद्द बातल ठरवला जातो; आणि

२८.३ इतर कोणत्याही प्रकरणात आवश्यक नसल्यास अपीलकर्त्याला स्वातंत्र्य देण्याचे निर्देश दिले जातात.

29 प्रलंबित अर्ज असल्यास त्यांचा निपटारा केला जाईल.

खटल्याचा निकाल : अपील मंजूर .

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वार हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पआदन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.